

Piše:
PETRA MIOČIĆ
MANDIĆ

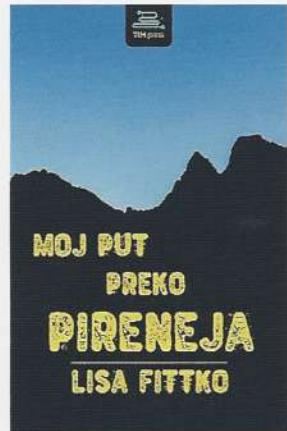
Memoari iz doba sumraka čovječanstva

'Morali smo to učiniti, a činili smo iz uvjerenja da je svaki fašistički režim smrtonosan i kao takav mora naići na otpor.' To, zapravo, i jest poruka memoara Lise Fittko

Zar je bolje odvažiti se nego odvagati?, upitala je 1919. desetogodišnja Elisabeth Eckstein svojeg oca. Krucijalno životno pitanje s nehajnošću postavljeno iz dječjih usta potaknuto je promjenom u jednom naslovu - časopis koji je Isak Eckstein godinama uredavao, 1919. naglo je od jednostavne Vage postao poziv Odvaži se. Očev odgovor kako za odvažnost postoji vrijeme djevojčicu je samo dodatno zbumio i zapitala se kako će znati kad to vrijeme dode. Nenamjerno i posve nesvesno, svoj će život uskoro bez i najmanje natruhe namjere pretvoriti u poučak o odvažnosti. Hitlerov dolazak na vlast u siječnju 1933. je 24-godišnja Lisa dočekala kao pripadnica lijevo orijentirane intelektualne mlađeži, a nakon što Führer stane zatirati disidentske prosvjede i marševe, nacizmu će se opirati sitnim gestama, odbijajući na pozdrav režimu visoko podignuti desnu ruku, zbog čega je i ukorena, i štampanjem proturežimskih pamfleta. Od samog je početka uspona nacizma, naime, bila dijelom skupine njemačkih intelektualaca s misijom osjećivanja svijeta o užasima skrivenim unutar granica te zemlje. Istraživala je, pratila i izvještavala, nerijetko se, skrivajući rukopise u bluzi do prebacivanja na sigurno mjesto gdje ih je mogla pretipkati, izlagala pogibelji i cijelo se vrijeme nadala, tako će pedesetak godina kasnije zapisati u memoarskoj prozi "Moj put preko Pireneja", da je revna Europa spremna odgovoriti na njihov poziv. Zabluda o "svijetu koji će reagirati" najstarije je, ali i najfragilnije ratno vjerovanje - regirala je samo nacistička vlast i svojim djelovanjem

Lisu i njezine istomišljenike prisilila na dobrovoljan egzil. Neki predviđeni "samo" za ispitivanje, drugi, poput njezina budućeg supruga Hansa Fittka, zbog svojeg aktivističkog djelovanja, suočeni sa smrtnom presudom raspršili su se Europom, a Fittko je tek po dolasku u Pariz osvijestila punu težinu bivanja njemačkom državljanom. U Njemačkoj obilježeni kao izdajice i neprijatelji režima, u Francuskoj su i drugim europskim zemljama svom antifašističkom određenju unatoč određeni kao petokolonaši, spavači spremni aktivirati se u pravom trenutku, neprijateljski migranti i kao takvi morali su ponijeti dio kolektivne krivnje za zločin koji nije bio njihov i dijeljenog njemačkog srama. Francuska ih vlada iz straha uskoro internira u logore, Lisa završava u ženskom logoru u Gursu iz kojeg, zahvaljujući lažnim dokumentima, uspijeva pobjeći, a sa sobom vodi i novostocene prijateljice, žene s kojima je dijelila logorašku sudbinu. Među njima najpoznatije je ime filozofkinje Hanne Arendt, koju će, kasnije, preko Pireneja prevesti u barem djelomičnu sigurnost Španjolske i Portugala. Jer put preko Pireneja iz naslova knjige nije samo Lisin. I nije samo jedan. Po bijegu iz logora, 1940., doista se pripremala za samostalno poduzimanje tog zadatka (njezin suprug trebao je do Španjolske stići morskim putem jer su svi za borbu sposobni muškarci na granicama bivali uhićeni), no smjestivši se u pogranicnome mjestu u podnožju planinskog masiva, uskoro je primila prvu skupinu ljudi i suprugovo pismo s molbom da im pomogne. Socijalistički orijentiran gradonačelnik dao joj je

MOJ PUT PREKO PIRINEJA
LISA FITTKO, TIM PRESS
PRIJEVOD: NAĐEŽDA ČAČINOVIC

mapu planina s ucrtanom stazom, a ona je put prevalila jednom. I nakon toga to nastavila činiti dva do tri puta tjedno, najprije samostalno, a potom uz pomoć supruga koji se nije uspio domoci španjolske obale. Postali su saveznici američkog ERC-a (Emergency Rescue Centrea) te svojim hrabrim i nesebičnim, ponavljajućim činom spasili živote stotina ljudi. Najpoznatiji među njima možda je onaj za čije spašavanje, unatoč uspjehu operacije prelaska planine, nisu uspjeli učiniti dovoljno. Bio je to njemački filozof i marksistički teoretičar Walter Benjamin koji je na Lisina vrata zakucao posljednjeg mjeseca svojeg života, u rujnu 1940., moleći pomoći i zaklon za sebe i aktovku u kojoj se, kako je joj je rekao, nalazio njegov posljednji rukopis. "Ova je torba najvažnije što imam. Ne smijem je izgubiti. Rukopis mora biti spašen, to je važnije i od mene samog", navodno je ustvrdio. I bili su na korak od sigurnosti, i on i rukopis, a onda je španjolska vlada odbila vize kojima su pokušali ući u zemlju. Sljedećeg jutra, 27. rujna 1940., Benjamina su pronašli mrtvog u sobi broj 4 na drugom katu Hotela de Francia, ubio se popivši kapsule morfija koje je nosio sa sobom. Kako je, po smrti autora, nestao i njegov rukopis, i danas su glasna nagadanja o tome je li si Benjamin doista sam oduzeo život, no Fittko je bila uvjerenja da čovjek načeta zdravlja nije mogao podnijeti još jedno razočaranje i neizvjesnost. Da je pričekao samo nekoliko dana, jer ta je odredba ubrzo ukinuta, rasplet bi sigurno bio bitno drugačiji. Ovako priča Waltera Benjamina ostaje kao ogledni primjer onoga što se u Drugom svjetskom ratu događalo kao još jedna tragedija svakog pojedinca, zakulisne birokratske igre na kojima su se mnogi službenici useljeničkih ureda obogatili i zbog kojih su mnogi migranti platili životom. Primjera radi, navodno je počasni panamski konzul vizu za ulazak u svoju zemlju naplaćivao u salami. Naposljetku, taman kad se obruč oko njih počeо stezati, a stupica polako zatvarati, bračni par Fittko i sam je prešao preko planinskog masiva i zaputio se u slobodu. Američki novinar Varian Fry, blizak im suradnik na projektu prebacivanja migranata, osigurao im je karte za put na Kubu. Tad nisu znali niti gdje se ta zemlja nalazi i morali su je potražiti na karti, ali poslužila im je kao relativno sigurno utočište i postaja na putu do Chicaga, grada u kojem će provesti ostatak svojih života. "Je li to hrabrost? Ljudi me stalno zapitkuju što mi je dalo hrabrost", rekla je Fittko već u poodmakloj dobi. "Morali smo to učiniti, a činili smo iz uvjerenja da je svaki fašistički režim smrtonosan i kao takav mora naići na otpor." To, zapravo, i jest poruka memoara Lise Fittko.